

Hogy tükröt tartson

Sultz Sándor: Mal'haba

Vincze János egy erős, jellegzetes irányt képvisel, a mai magyar valóságot ábrázoló, azt háttérnek vagy fő témának választó darabokat rendez. Műsorpolitikájával kultúrmissziót is folytat: abszurd művek (Beckett, Örkény) mellett legtöbbször kortárs magyar drámaírók műveit mutatja be. Ebbe a sorba illeszkedik Sultz Sándor Mal'haba című tragédiájának ősbemutatója is.

Sultz darabja vidéki, falusi környezetben, a benne élő hús-vér figurák közt játszódik. Hogyan lehet egy ilyen realista darabot színpadon megszólaltatni? Milyen stílust, formát lehet találni hozzá? Vincze megmarad a magyar színházi hagyományoknál, és a realista színjátszás eszközeivel jeleníti meg a realista drámát. De talán éppen azzal tud hatni, hogy elsősorban nem közvetlenül a kor problémáiról akar beszélni, és Sultz Sándor drámájában is másképp jelenik meg ez a realista világ, mint például Spiró Györgynél. Bár a történet háttére egy mai magyar falu, hősei mintha nem lennének szorosan korhoz vagy társadalmi helyzethez kötve, történetük akár görög sorstragédia is lehetne. A feleségének meggyilkolásával ártatlanul (vagy jogosan?) vádolt apa hosszú büntetés, bűnhődés után hazatér házába, ahol anyja várja, hogy bosszút álljon bemocskolt becsületéért. Lánya, aki gyilkosnak tartja őt, tizenhét éve készül újra szembenézni vele. Védelmet is szerzett maga mellé: zsoldost, akinek testével fizet, és akinek egyéb ügyletei miatt a házat eléri a jogos(?) büntetés, a végzet. Lehetne ez akár a bűnhődésben megtisztult ember tragédiája, akinek hazatérve mégsem sikerül megbékélnie, megbékéltetnie a többieket, mert azok harcolni akarnak, nem tudnak békében élni. Itt azonban nemcsak egy alak tragédiája bontakozik ki, hanem több konfliktus egymás mellett. Szinte nincs olyan kapcsolat, amely ne gyűlölködő, a másikat megérteni képtelen szembenállás vagy érdektelen elfordulás lenne. Csak egy párosnál sejlik fel a tényleges kapcsolat reménye: unoka és nagyapa mintha őszinte figyelemmel tudnának egymás felé fordulni, de ez a törékeny szeretetsíra is hamar szétrombolódik.

Az előadás tehát nem közvetlenül, illetve nem csak a „mai magyar valóságról” szól, de annak elemeit használja fel, hogy ismerőssé, elevenné tegye a szereplőket, problémákat. Nem a magyar falusi élet kilátástalanságát ábrázolja elsősorban, nem is társadalmi problémákat (bár a dráma dúskál bennük: alkoholizmus, munkanélküliség, fiatalkori bűnözés, családon belüli erőszak, generációs szakadék), hanem egyéni sorsokat. És éppen ezeken keresztül válnak az említett problémák maivá, aktuálissá. S bár a darab a tragikus véletlent (sorsszerűséget) felhasználva, mintegy halálos ítéletet mondva a kor fölött a legfiatalabbak és legártatlanabbak kivégzésével elvágja a megoldási lehetőségeket, a jövőt; a szöveggel való figyelmes bánásmód lehetővé teszi, hogy az előadás párbeszédet kezdjen a nézővel. Ezt segíti a színészek természetességre törekvő játéka is. Tragédiájuk nem válik irreálisan távolivá, sem nevetségessé nagysága miatt, nem lesz sem súlytalan melodráma, sem groteszk szatíra. A színészek finoman fogják meg a figurák mindennapi oldalát, a forráspontokon is visszafogott, természetes gesztusokkal játszanak, nem elrajzolt karikatúrákat adnak, holott erre meglenne a lehetőség.

Dédmama, vagyis Nyanya (Bódis Irén) az öregek sértődöttségével és sérthetetlenségének magától értetődő jogával szórja ószövetségi átkait véreire. Bosszúért kiált. Követeli az elégtételt minden sérelemért. Mellette a dédpapa, akit szélütés ért, etetni kell, ganézni alóla, egy-egy szót tud csak kinyögni. Krum Ádám tolószékben ülve, mozgásában és beszédben korlátozva – ezzel színészi kifejezőeszközeit leszűkítve – mégis hangsúlyosan jelen levőként,

remegő kézzel, egy-egy szóval és tekintetével könnyörög. Stubendek Katalin Lilijéről elhiszem, hogy a nyers, durva, pórias nő valaha szebb reményekkel induló, gyönyörű, törékeny lányka volt. Ma már csak arra használja maradék szépségét, hogy zsoldost szerezzen vele, hiszen férje nem férj és nem férfi a szemében többé. Ideges, görcsös szorongása átüt a magabiztosság álarcán. Lánya dacos, flegma, zárkózott, de igazából figyelemre és biztonságra vágyó, érzékeny kamasz, aki gyűlöli családját, menekülne, ugyanakkor a figyelemnek és a megértésre való törekvésnek ugyanazzal a hiányával viseltetik irántuk, mint azok iránta. Fischer Lilian legszebb pillanatai az előadás során azok, mikor nagyapjával találkozva különböző érzelmek egész skáláját kell megjelenítenie. Gubacs (Fischer Norbert magabiztos természetességgel mozog a színpadon), a másik kamasz alapvetően kedves srác, segítőkész, jó gyerek, csak pisztolyt hagynak a kezében. Köles Ferenc Titusza (a zsoldos) uralja az első felvonást, nemcsak, mert figurájának agresszivitása, ereje dominánssá teszi őt, hanem mert primitív erőszakossága sem távolít el, sőt: humora, természetessége (ami a szövegben gördülékenységet, a játékban fesztelen magabiztosságot jelent) magával viszi a nézőket. Az ellenszenves figurát ezzel megmenti a csapdától, hogy típus-agresszív-bunkó legyen. Ötletei, hozzátoldásai élővé teszik a szöveget, érthetőbbé az intenciókat. Bánky Gábor figurája mint apa és mint férj is vesztes, de az alak fájdalmas szánalmasságát a színész humorral oldja, tönkrement életének tragédiája nem lesz kínosan drámai. Bánky érezhetően akkor van elemében, amikor a darabban is eljön az ő ideje: mikor a férj bátorságra kap az alkoholtól, s összecsap feleségével. Németh János, a megbékélni akaró hazatérő szerepében nyugodtabb rezgéseket sugároz, mély hangja, megfontolt beszéde éles kontrasztban áll a többiek tempójával, robbanó feszültséggel teli káromkodásaival. Nagy tragédiája nem a színen, a szemünk láttára történik, hanem a színpadi cselekmény előtt és után.

A rendezés jól bánik az egyetlen tér, az udvar zártságával, zugaival. Hangsúlyos lesz a kapu, ami elválaszt a világtól, védi a magánéletet, ugyanakkor izolál is. A rajta belépő szereplők mégis magukkal hozzák a – szintén kiábrándító és veszélyes – külvilágot. Jól átgondolt és okosan kezelt ritmus határozza meg az előadást: a lassabb, problémákba belemenő, elemző részek jó arányban váltakoznak a belőlük kicsúcsosodó, összesűrűsödő, hirtelen érzelmi kitörésekkel, melyek mindig hevesek, erőszakosak, mindegy, hogy verekedés, ordítózás, pisztollyal való fenyegetés vagy szexuális aktus felé indulnak. Ezek ellenére az előadás nem dolgozik erős, drasztikus hatásokkal, nem sokkol, nem elemi erejű, húsba vágó tragédia, kidolgozottsága miatt mégis megérint, foglalkoztat, sajátunk lehet. Akkor is, ha nem érezzük magunkénak közvetlenül a miliőt vagy a társadalmi felelősséget. Mégis. Bemászik az ember bőre alá. Akár a mindennapok. *(Szemerédy Fanni, Ellenfény, 2010/5)*